

ELEŞTİREL PEDAGOJİYE YÖNELİK ELEŞTİREL BİR OKUMA: EĞİTİM BİR ÖZGÜRLEŞME ARACI OLABİLİR Mİ?*

Bahtinur MÖNGÜ**

ÖZ

Klasik eğitim anlayışlarına olduğu kadar analitik eğitim felsefelerine de bir tepki olarak gelişen eleştirel pedagoji, insanların dünyayı değiştirip dönüştürecek ve yeniden kurabilecek aktif birer özne konumuna gelmelerinin ancak eğitimle mümkün olabileceğine inanır. Eleştirel pedagoji, eğitimin politik bir amaca hizmet ettiğini unutmadan diyalojik ve sevgiye dayalı bir yöntem ile özgürleşmenin bir aracı olarak kullanılabilmesine vurgu yapar. Bu sayede insanlar, aktif özneler olarak hem kendilerinin hem de öteki olanın özgürleşmesini sağlayarak özgür, eşit, adil bir dünya inşa edebilir.

Eleştirileri ve bu eleştiriler merkezinde ortaya koyduğu çözüm önerileri ile şüphesiz eleştirel pedagoji 20. yüzyıl için önemli ve değerlidir. Ancak zaman zaman toplumsal olanı ihmal ettiği, toplumsal sorunları yeteri kadar iyi analiz edemediği, yaşam dünyasından uzak ve ütopyik çözümler ürettiği noktasında birtakım eleştirilere maruz kalmıştır.

Bu çalışmada, eğitimin bir özgürleşme aracı olabileceği teziyle hareket eden eleştirel pedagojiye yönelik yine eleştirel bir okuma gerçekleştirerek eğitim ve özgürleşme arasında bir ilişkinin kurulup kurulamayacağı tartışılacaktır. Bu bağlamda önce eleştirel pedagoji ile ilgili bilgi verilecek devamında eleştirel pedagojinin iyi bir insan doğasına duyduğu inançla ortaya koymaya çalıştığı tezi farklı uğraklar üzerinden eleştirilip değerlendirilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Eleştirel Pedagoji, Politik Yapı, Özgürleşme, Eşitlik, Eğitim.

A CRITICAL READING OF CRITICAL PEDAGOGY: CAN EDUCATION BE A MEANS FOR EMANCIPATION?

ABSTRACT

Critical pedagogy, developing as a reaction to the classical understandings of education and analytical philosophies of education, believes that only through education can people become active subjects who can change, transform and re-establish the world. Critical pedagogy emphasizes that education can be used as a means of emancipation with a dialogical and love-based method, without forgetting that it serves a political purpose. In this way, people can build a free, equal and fair world by ensuring the emancipation of both themselves and others as active subjects.

Undoubtedly, critical pedagogy, with its critiques and proposed solutions at the center of these criticisms, is important and valuable for the 20th century. From time to time, however, it has been accused that critical pedagogy neglects the social and cannot analyze social problems well enough; and produces utopian solutions far removed from the world.

In this study, it will be discussed whether a relationship between education and emancipation can be established by making a critical reading of critical pedagogy, based on the thesis that education can be a means to emancipation. In this context, firstly, information about critical pedagogy will be given. Subsequently, the thesis that critical pedagogy tries to put forward with its belief in a good human nature will be tried to be criticized and evaluated through different moments.

Key Words: Critical Pedagogy, Political Structure, Emancipation, Equality, Education.

* Bu çalışma 7. Ulusal Çağdaş Siyaset Felsefesi Sempozyumu'nda sözlü olarak sunulmuş özet bildirinin genişletilmiş halidir.

** Dr. Öğr. Üyesi, Erzurum Teknik Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü, Erzurum/Türkiye. E-posta: bahtinur.mongu@erzurum.edu.tr ORCID: 0000-0001-9065-6895.

Giriş

Eleştirel pedagoji ya da eleştirel eğitim felsefesi, kökenlerini 19. Yüzyıla kadar geri götürebilsek de esasında 20. Yüzyılda, klasik eğitim felsefesine olduğu kadar analitik eğitim felsefesine de bir tepki olarak oluşmuştur. Bu anlamda, özellikle mevcut eğitim anlayışlarının temel dayanaklarının ve sorunsal yapısının ortaya serilmesi, değerlendirilmesi, eleştirilmesi, çözümlenmesi ile ilgilenir ve varsaydığı sorunları ortadan kaldıracabilecek öneriler sunar. Daha açık bir ifade ile eleştirel pedagoji, hatalı yönlerini ve nasıl bir amaca hizmet ettiğini gösterdiği mevcut eğitim anlayışlarının yerine geçebilecek yeni ve özgün eğitimin hangi nitelikleri taşıması gerektiğini ortaya koymaya çalışır. Kullandığı 'eleştiri dili' ile bir yandan yıkıcı ve olumsuz bir tavır sergilerken diğer yandan bir 'imkân dili' yaratarak kurucu ve pozitif bir yapı arz eder.¹

Eleştirel pedagoji birtakım yanlışlıkların, çarpıklıkların ve yalanların var olmasıyla ortaya çıkan ve eşit olmayan güç ilişkileri nedeni ile toplumun bölündüğüne işaret eder. Bu durumun da özgürlüğü sınırlandırarak ya da ortadan kaldırarak eşitsiz ve adaletsiz bir toplum yarattığını savunur. Eleştirel pedagoğlar, adaletsiz bir sistemi sürdüren veya meşrulaştıran eğitim bilgisinin ve genel olarak kültürel oluşumların etkileriyle ilgilenir; insanlarda eleştirel bir kapasite geliştirmek yolu ile sistem ya da statükonun bu tür güç etkilerine direnmelerini sağlayabilme umudu taşırlar. Ayrıca politik, ekonomik ve sosyal açıdan dışlanan/mahrum bırakılan grupların lehine taraf tutarlar. İnsandılaştırılmış (dehumanized) grupların bilinçlenmesini sağlayarak özgürlüğün artırılabilceği ve insanın potansiyelinin açığa çıkarılabileceği daha insani bir yaşam ve dünya vadederler.² Bu anlamda eleştirel pedagojinin baskı ve tahakkümü ortadan kaldırmak ve dezavantajlı grupların çıkarlarını gözetmek adına eğitim ve pedagojiyi araç olarak kullanan özgürlükçü bir disiplin olduğu söylenebilir.

Eleştirel pedagojinin temel misyonu insan özgürlüğü önündeki tüm engelleri ve insan doğasına aykırı ya da insanı şeyleştiren tüm uygulamaları bulmak ve ortadan kaldırmak; insana dair ve insanı ilgilendiren ne varsa sosyal, kültürel, ekonomik, felsefi, ideolojik ve politik analizler yoluyla ele alıp bunlar arasında belirli bağlantılar kurarak değerlendirmeler yapmak ve bu çerçevede çözüm önerileri sunmak; son olarak da insanın kendini gerçekleştirmesine ve özgürleşmesine olanak sağlayacak ortamlar yaratmak olarak sıralanabilir.³ Bu

¹Ahmet Cevizci, *Eğitim Felsefesi*, İstanbul: Say Yayınları, 2011, 201.

²Burbules, N. and Berk, R., "Critical Thinking and Critical Pedagogy: Relations, Differences, and Limits." *Critical Theories in Education*, New York, Routledge, 1999, 46.

³Adem Yıldırım, *Eleştirel Pedagoji: Paulo Freire ve Ivan Illich ' in Eğitim Anlayışı Üzerine*, Ankara: Anı Yayıncılık, 2011, 3, 50.

misyonu tam anlamıyla gerçekleştirebilmek, insanların kendi kimliklerini şekillendirmelerine imkân sağlayacak yani, insanların ve dolayısıyla toplumların özgürleşmesi ve dönüşmesini sağlayacak bir eğitim anlayışının inşa edilmesi ile mümkündür. Bu anlamda eğitim süreci, eğitimciler ve eğitim kurumları bilinçlenme ve sosyal dönüşümün en önemli unsurları olarak kabul edilir.

Eğitim süreci, öğrencide bir bilinç değişimine yol açmanın yanında eleştirel, sorun tanımlayıcı bir yapıda olmalıdır.⁴ Eğitim, 'öğrencilerin yaşamını etkin biçimde yapılandıran bir toplum ve kültür anlayışı aracılığıyla bir kendini-bilme biçiminin nasıl canlandırılacağını öğrenme sorunudur.' Öğrenme ve öğretme dünyaya ilişkin bilgi ile kendini bilme, kurma ya da inşa etmedir.⁵ Bu yüzden eğitim süreci içinde diyalojik bir yöntem kullanılmalı ve eğitimcinin kendisi de bir öğrenci gibi olmalıdır. Çünkü dönüşme ve özgürleşme kendini biçimlendirmeyi içerir. Eğitimci, bilginin kendisinde toplandığı yegâne otorite kaynağı değil eğitim süreci içinde hem değişen hem değiştiren, sadece öğreten değil aynı zamanda kendisi de öğrenen ve bilginin eleştirel bir katılım içinde paylaşılmasını sağlayan bir paydaş gibi olmalıdır. Eğitim kurumları ise değişim ve dönüşüm merkezleri olarak katı ve mutlak bir yapıda olan kurallar ve yönetmelikler sistemi olarak statükoyu destekleyen ve devamını sağlayan araçlar olarak kabul edilemez. Aksine, eğitim kurumları değişen uyumlar, çekişmeler, direnmeler ortasında öznelliklerin ve deneyimlerin üretimi ve özyapısını şekillendiren, öğretmen ve öğrencilerin kendi öznellikleri ile kendi dünyalarının aktif yazarları olarak var kılınmasına olanak sağlayan, Freire'ci anlamda öğretmen ve öğrencinin bir okur-yazar haline gelmesini mümkün kılan merkezler olarak okunmalıdır.⁶

Eleştirel pedagojiye göre eğitim, her unsuru kendi misyonuna göre hareket ettiğinde, bireyin hayatının kendi ipini eline alarak yolunu çizmesini, varoluşsal anlamda sorumluluklarını üstlenerek yaşamasını ve bundan da öte kendisi gibi olanları da özgürleşme çabası içine dahil ederek insanlaşmasını sağlayan bir araçtır. Buradan yola çıkılarak eğitim, bilinçlenme, özgürleşme ve insanlaşma olarak formüle edilebilir. Ancak bu formülün bir nesnellik içermediği ve doğruluğunun tartışmaya açık olduğu gibi eleştirel pedagojinin ortaya koymaya ve savunmaya çalıştığı görüşlerin doğruluğu da tartışmalıdır. Örneğin; teoride formüle edilen bilinçlenme, özgürleşme ve insanlaşma ilişkisi pratik

⁴Ahmet Cevizci, *Eğitim Felsefesi*, 218.

⁵P. Freire ve D. Macedo, *Okuryazarlık Sözcükleri ve Dünyayı Okumak*, çeviren. Serap Ayhan, Ankara: İmge Kitapevi, 1998, 64.

⁶H. Giroux, "Okuma-Yazma ve Eleştirel Eğitbilim" içinde *Okuryazarlık Sözcükleri ve Dünyayı Okumak*, editörler P. Freire ve D. Macedo, çeviren. Serap Ayhan, Ankara: İmge Kitapevi, 1998, 224.

alana nasıl yansiyacaktır? Tarafsız bir eğitim mümkün olmadığı için? özgürlükçü bir eğitim nasıl kurulabilir? Statükonun ve sistemin devamına ve yeniden üretimine odaklanan eğitim sistemlerini bu niteliklerinden tam olarak arındırabilmek mümkün müdür? Eleştirel pedagojinin temel ilkeleri ile eğitimcilerin gerçekleri arasında tam bağlantı kurulabilir mi? Ezilenler bilinçlenirken kendi konumlarını tehlikeye atacak bu bilinçlenme sürecine ezenlerin tepkisi ne olur? Ezilenlerin tam olarak bu sürece dahil olabilmeye cesaretini göstermelerini ve korkularını yenebilmelerini sağlayacak motivasyon unsuru nedir ve nasıl kurulacaktır? Özgürleşmeyi ezen konumuna geçme olarak tanımlayan ezilenlerin özgürleşme pratikleri nasıl şekillenecektir? Özgürleşme ve insanlaşma gerçekleştiğinde kurulan düzenin ideal düzen olabilmeye garantisi nasıl verilebilir? Eleştirel pedagojinin ortaya koyduğu belli iddialar gerçekten de can alıcı öneme sahip olsalar ve belirli sınırlar ve varsayımlar içinde doğrulansalar bile yine de tarafgir olma riski taşıyorlar mıdır? Teori ve pratik arasındaki uygunluğa her daim atf yapılsa da teorinin pratiğe tam olarak yansımaya ya da uygulanması sorunu nasıl çözülebilir? gibi birçok soru eleştirel pedagojiye yönelik eleştirel bir okumayı zorunlu hale getirmiştir.

Bu çalışmada, işaret edilen sorular çerçevesinde eleştirel pedagojiye yönelik eleştirel bir okuma gerçekleştirmek suretiyle eleştirel pedagojinin temel tezleri ve özelde eğitimin eleştirel pedagojinin iddia ettiği gibi bir özgürleşme aracı olup olamayacağı P. Freire örneği üzerinden tartışılmaya çalışılacaktır.

Eleştirel Pedagojinin Temel Argümanları

Eleştirel pedagoji, Marksizm ve Eleştirel Teori'den etkilenen eleştirel bir eğitim felsefesidir. Marksizm ve Eleştirel Teori'de olduğu gibi eleştirel pedagojinin de temel güdülere arasında bireye yönelik güçlü bir etik kaygı, açlık, tahakküm, aşağılanma, dışlanma, yok sayılma, yabancılaşma, eşitsizlik veya adaletsizlik için olası tüm mazeretlerin reddedilmesi ve daha adil/eşit/iyi bir dünya özlemi yer alır.⁸ Eleştirel Teori'nin özellikle pozitivism eleştirisi, bilim ve teknolojinin yarattığı bürokratik ve teknokratik tahakküm eleştirisi ve kültür endüstrisi aracılığıyla yaratılmış modern totaliteryanizm analizi konusunda takındığı tavır⁹ büyük oranda eleştirel pedagojinin de şekillenmesine sebep

⁷P. Freire, *Ezilenlerin Pedagojisi*, çeviren. Dilek Hattatoğlu, İstanbul: Ayrıntı Yayınevi, 1991, 14.

⁸Özlem Fakazlı, "Critical Pedagogy As a Teaching Approach To Education," *International Journal of Social Humanities Sciences Research (JSHSR)*, 8(76), 2021, 2705, <http://dx.doi.org/10.26450/jshsr.2734>

⁹Tom Bottomore, *Frankfurt Okulu ve Eleştirisi*, çeviren. Ü. Hüsrev Yolsal, İstanbul: Say Yayınları, 2013, 18-31.

olmuştur.

Eleştiri odaklı olarak hareket eden, değiştirme ve dönüştürme amaçlı olan eleştirel pedagoji çeşitli radikal fikir, inanç ve uygulamalardan elde edilen demokratik ve özgürlükçü okul fikri ile beslenen bir çalışma ve uygulama alanıdır. Eleştirel pedagoji için öğrenme yalnızca müfredatın, standartların ve ders kitaplarının gerektirdiği bilgi ve tekniği öğrenmek değildir. Buna ek olarak okulun politik yönlerine, kültür içindeki farklı ve yaygın eğitim biçimlerine de dikkat çeker. Eleştirel pedagoji insan acısını azaltmak amacıyla bilgi ile bedensel ve duysal olan arasında bağlantı kurmaya çalışır. Dolayısıyla sadece bilginin anlaşılması ile değil kullanılması ile de ilgilenir. Yol gösterici olarak sevgi, saygı ve adaletle dayanışma içinde çalışıldığında her şeyin üstesinden gelinebileceğine inanan eleştirel pedagojiye göre sevgi adalet, eşitlik ve yaratıcılık arayan eğitimin temelidir.¹⁰

Eğitimi, "insanı asli ve gerçek doğasına döndürmenin veya adil bir demokrasi tesis etmenin en önemli yolu ve aracı"¹¹ olarak kabul eden eleştirel pedagojinin temel argümanları aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- 1- Eleştirel pedagoji her şeyden önce insanın iyi bir doğaya sahip olduğunu savunur. İnsan, canlı varlıklar içinde biyolojik doğasının dışında varoluş sergileyebilen tek varlıktır. Davranış ve eylemleri içgüdüsel ve biyolojik doğasına uygun bir seyir izlese de tamamıyla belirsiz, amaçsız ve rastgele değildir. Her insan büyük ölçüde kendi eylemlerini inşa etme, belirleme ve yönetme imkânına sahiptir. Dolayısıyla en yüksek değer kaynağı olarak akıllı insan varlığının irade özgürlüğü, rasyonel düşünme gücü, değer bilinci gibi yaratıcı güçlerle belirlenen iyi bir doğaya sahip olduğu söylenebilir. Ancak buna rağmen onu baskılayan adaletsiz yapı ve ilişkiler ağı nedeniyle asli doğasından uzaklaşmış, yabancılaşmış, zorunlu ve otomatik eylemler sergileyen bir varlığa dönüşmüştür. Bu durum 'insan acılarının dindirilmesi ya da hafifletilmesine kendini adayana'¹² eleştirel düşünürler için büyük bir sorundur ve mutlaka çözümlenmelidir. En radikal haliyle ezilenleri baskıdan kurtarmaya ve insanları ortak bir eleştiri ve mücadele dilinde birleştirmeye çalışan eleştirel pedagoji¹³ ; sosyal değişim ve bilinçlenme arasında kurduğu bağlantıya dayanarak eğitim ve özgürleşme arasında özel bir ilişki olduğunu savunur. Eleştirel pedagojiye göre, dönüşüme uğramış eğitim

¹⁰J. Kincheloe, *Knowledge and Critical Pedagogy: An Introduction*, Springer Science + Business Media B.V., 2008, 8-10.

¹¹Ahmet Cevizci, *Eğitim Felsefesi*, 211.

¹²J. Kincheloe, *Knowledge and Critical Pedagogy: An Introduction*, 10.

¹³Barry Kanpol, *Critical Pedagogy: An Introduction*, Bergin & Garvey, 1994, 159.

faaliyetleri ile insanda aydınlanma ve bilinçlenme yaratılarak içinde asli doğasına uygun olarak yaşayabileceği özgür ve adil bir toplum yaratılabilir.¹⁴

- 2- 20. Yüzyıl'da bir kriz yaşanmaktadır ve bu krizin temelinde doğaya egemen olmak için geliştirilen araçsal rasyonalitenin topluma egemen olmasının ve kapitalizm ile onun üretim biçimlerine hizmet etmesinin yer aldığı söylenebilir. Başlangıçta mutlak haklı, doğru ve rasyonel olarak kabul edilen modern dünya düzeni, genel olarak hep birilerinin lehine olacak şekilde eşitsizlik, adaletsizlik, baskı, tahakküm ve sömürü üretmiş; eğitim süreç ve araçları da üretilen bu unsurları desteklemek ve meşrulaştırmak için bir araç olarak kullanılmıştır. Bu anlamda eleştirel pedagoji özellikle Eleştirel Teori'nin geliştirmiş olduğu eleştirel duruştan etkilenecek kapitalist düzen içinde şekleştiren modern öznenin konumu ve araçsal rasyonaliteyle ilgili olarak eleştirel, dönüştürücü ve hatta yıkıcı bir tavır sergiler.¹⁵
- 3- Eleştirel pedagoji eğitimin doğası gereği politik olduğu inancı üzerine kurulur¹⁶. Eğitim ve politika ilişkisi söz konusu olduğunda eşitsizlik temelinde hareket eden kapitalizm ve neoliberal ekonomi politikalarına özellikle dikkat çeker. Çünkü bu politikalar egemen sınıfın çıkarlarına hizmet edebilecek uysal bireylerin yetişmesine sebep olur. Oysa politik bir yapı arzeden eğitimin amacı özgür bir toplum yaratmak olmalıdır. Değişim ve sorgulamaya dayalı diyalektik yöntemi temel alan eleştirel pedagoji, insanların eylemleri ile yaşamları ve varlıklarını değiştirebileceklerini fikrini destekler. Sonsuz bir güven beslediği insanın, rasyonel varoluşunun diyalog ve iletişim ile birleştiğinde özgürlük, adalet, eşitlik gibi değerlere ulaşabileceğine vurgu yapar.¹⁷ O halde eğitim, eşitsizlikleri ve sosyal sınıflar arasındaki farkları derinleştirmek ya da çoğaltmak yerine eşitlik, adalet ve özgürlüğü tesis eden bir yapı olarak yeniden inşa edilmelidir. Bu anlamda eleştirel pedagoji, küresel piyasada onlara yer olmadığı ve dışlayıcı yerel ideolojiler onları ayırdığında bile, marjinalleştirilmişler de dahil olmak üzere herkes için bir dayanışma daveti olarak okunabilir.¹⁸ Eğitimin amacı da buna paralel olarak eğitimin desteği ve katkısı ile adil ve

¹⁴Ahmet Cevizci, *Eğitim Felsefesi*, 112.

¹⁵Ahmet Cevizci, *Eğitim Felsefesi*, 201.

¹⁶J. Kincheloe, *Knowledge and Critical Pedagogy: An Introduction*, 10.

¹⁷Fatma Kesik, "Eğitim Yönetiminde Çoğul Bir Ses: Eleştirel Kuram," *Kalem Uluslararası Eğitim ve İnsan Bilimleri Dergisi*, Aralık 2014, 108, 119, 120, 122.

¹⁸P. Freire, *Pedagogy Of The Heart*, New York: The Continuum Publishing Company, 2000, 11.

demokratik bir toplum yaratarak bireylerin ve toplumun bir bütün olarak kurtuluşunu sağlamaktır.

- 4- Devlet kontrolündeki genel eğitim bireyi modern sanayinin ihtiyaçlarına göre şekillendirmektedir. Bu nedenle eleştirel pedagoji devlet kontrolündeki genel eğitime karşıdır. Çocuk yetiştirme ve eğitim kurumları katı ve ezen bir yapı içinde kendi parametrelerini bu yapıya göre şekillendirir ve yapının mitlerini geleceğin istilacılarına aktarma misyonunu üstlenir. Çocuklar zamanla kendilerine dayatılan kuralları (ki bunların en önemlisi düşünmemektir) okul sayesinde içselleştirir¹⁹. Düşlem gücü, değer yerine hizmet anlayışı ile sınırlandırıldığında çocuk bütünüyle okullu olur.²⁰ Okul, düşünme ve sorgulamayı kısıtlar, özgür düşünmeyi engeller, eğitim ve değerleri kurumsallaştırır, öğrenciyi ve öğrenmeyi sınırlar.²¹ Tarafsızlık kisvesi altında belli bir otorite ve bilgiyi meşrulaştırmaya çalışan okullar egemen ideoloji altında işleyen politik, ekonomik ve kültürel bir alana dönüşür. Bu anlamda okulun özellikle kapitalist toplumsal oluşumlarda 'egemen ideolojiye tabi olmayı ya da bu ideolojinin pratiğini elde tutmayı sağlayacak' birçok bilgi ve beceri öğreten bir taşıyıcı olduğu söylenebilir. Böylece sekteye uğramadan devam eden bir yeniden üretim süreci sayesinde sistem kusursuz bir şekilde kendi varlığını devam ettirir. Yani, okullar uygun yöntemler kullanarak sadece kendi çobanlarını değil aynı zamanda sürüleri de yola getirir. Devletin ideolojik aygıtlarından biri olan okul bir yandan egemen sınıf için itaatkâr, uysal ve düşük ücretli işçiler yaratırken diğer yandan da öğrencilere 'güzel yalanlar' söyleyerek sistem içinde bir şey olabilme, sistemin sadık üyesi ya da büyük bir makinanın dişlisi olabilme imkânı çerçevesinde anlam kazanacak sessiz yığınlar içinde bir konum vaat eder.²² Eleştirel pedagoji sistemin devamına hizmet eden ve demokratik olmayan tüm bu eğitim uygulamalarını devre dışı bırakmaya çalışır. Kültürel ve ekonomik açıdan dezavantajlı olan öğrencileri destekler. Eğitim ve bilgiyi yeniden yapılandırarak egemen ideolojinin zararlı yönlerine karşı çıkabilecek ve aynı zamanda bilginin düzenleyici gücüne inanan bireyler yetiştirmeyi amaçlar. Amacın gerçekleşmesi, önemli bir misyon üstlenen öğretmenin üretmeyi öğrenmesi ve öğrencilerine de

¹⁹P. Freire, *Ezilenlerin Pedagojisi*, 123.

²⁰I. Illich, *Okulsuz Toplum*, çeviren. Celal Öner, İstanbul: Oda Yayınları, 2006, 13.

²¹Dönüş Sarıtaş, *Modern Dünyanın Bunahmı Karşısında Radikal Bir Elestiri ve Alternatif Çözümler: Ivan Illich*, İstanbul: Cinius Yayınları, 2018, 21-22.

²²L. Althusser, *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları*, İstanbul: İthaki Yayınları, 2014, 60-63, 110.

kendi bilgilerini üretmeyi öğretmesi ile mümkün olacaktır.²³

- 5- Epistemolojik olarak mutlak bir hakikatin olduğu düşüncesinde diretmeyen eleştirel pedagoji; postmodernist bir tavırla gerçekliğin bireysel zihinler tarafından inşa edildiğini savunur. Gerçekliğin doğasının radikal bir biçimde belirsiz olduğu gerekçesiyle de²⁴ görecelik, farklılık ve bireyselliğe atfı yapar. Mutlak bir hakikat yoktur ve esas olan bilgi dediğimiz ürünün üretildiği ortam ile kullanılış amacıdır. 'Bilgi sadece belli bir bakış açısının ürünüdür'²⁵ ve dolayısıyla bilgi toplumsal, siyasal, ekonomik ve eğitsel koşullardan etkilenen bir meseledir. Bu nitelik eğitim kurumunun da politik yapıdan gücün kimlikler inşa etme ve belirli grupları ezme yollarına, marjinalleştirilmiş veya düşük statülü gruplar tarafından üretilen alternatif bilgi yapılarından sınıf, din, ırk cinsiyet önyargılarına ... çok geniş bir yelpazede şekillendirici bir güç olarak kabul edilebileceği algısını yaratır. Eğitim kurumları bir yandan toplumsal mitlerin kaynağıdır diğer yandan da bu mitlerin karşısına onların değillemelerini yerleştiren ve mitler ile gerçek arasındaki uyumsuzluğu besleyen bir yapıdır.²⁶ Buradan da anlaşılacağı üzere eğitim insana hizmetin ve toplumsal gelişmenin bir parçası olarak düşünülmelidir. Dolayısıyla eleştirel pedagoji için sorun sadece okullaşma, müfredat ve eğitim politikası değil aynı zamanda toplumsal gelişim ve iyileşme, sosyal adalet, insanî yaşam ve insan kapasitesidir. Eleştirel pedagoji öğretmen, eğitim lideri ve öğrencileri bu karmaşık bilgi, bilme ve bunun gerektirdiği sosyal eylem alanına dalmaları konusunda cesaretlendirir. Yol gösterici ışıklarımız olarak sevgi, saygı ve adaletle çalıştığımızda hiçbir şeyin imkânsız olmadığına inanır. Paulo Freire'ye göre eğitim, eserlerinden de anlaşılacağı üzere zihinle olduğu kadar yürekle de ilgilidir.

²³J. Kincheloe, *Knowledge and Critical Pedagogy: An Introduction*, 10.

²⁴Hasan Aydın, "Eleştirel Aklın Işığında Postmodernizm, Temel Dayanakları ve Eğitim Felsefesi," *Eğitimde Politika Analizleri ve Stratejik Araştırmalar Dergisi*, Cilt:1, Sayı:1, 2006, 33.

²⁵T. Doyle, *Nietzsche on Epistemology and Metaphysics: The World in View*, Edinburgh University Press, 2019, 69.

²⁶I. Illich, *Okulsuz Toplum*, 56.

Eleştirel Pedagojinin Eleştirisi: Eğitim bir Özgürleşme Aracı Olabilir mi?

Eğitim;²⁷

- Yaşama hazırlık
- Bireyin zihinsel, bedensel ve ahlâkî gelişimi için gerekli olan nitelikler ile donatılması
- Önceden belirlenmiş amaçlara göre insan davranışlarında istendik değişiklikler yaratmayı sağlayan yönlendirme ve yetiştirme etkinliklerinin tümü
- İnsan doğasında gizil olarak bulunan bütün kapasitenin açığa çıkarılması
- Yetkin ya da yetişkin neslin bu özellikleri taşımayanların kabiliyet ya da kapasitelerini artırmak için kullandıkları yöntem veya araçlar
- Bireyin toplumsal ve kişisel gelişimi için gerekli olan kontrollü bir çevreyi ve okul etkinliklerini içine alan sosyal bir süreç
- Eğitim kurumları aracılığı ile bireyin toplumsal yaşam içindeki yeri ve konumunu belirleyen bilgi, beceri ve anlayışlar ile donatılması
- İnsanın duygu, düşünce ve davranış açısından yetkin hale gelebilmesi yani yaşam süreçlerinin farkına vararak bilinçlenmesi
- Öğretmen ve öğrenci arasındaki etkileşim

anlamlarına gelecek şekilde içeriklendirilebilir. Bu anlamlar dikkate alındığında eğitim hem toplumsal ilişkilerin yeniden üretimini sağlayan hem de bireyin kendini gerçekleştirme ve özgürleşmesi için kullanılan bir araç olarak düşünülebilir. Yani ister özgürleştirici ister otoriter olsun tüm pedagojiler eğitimin ideal bir insan tipi yaratacağı inancına sahiptirler.²⁸ Aldığı eğitim sayesinde insan sistemin devamına adanmış bir yaşam süren, sınırlandırılmış ve doğasına aykırı varoluş sergileyen insan dışı bir varlık ya da hayatını doğrudan ilgilendiren kararları alabilen ve kendini gerçekleştirmiş özgür bir birey haline gelebilir. Bu nokta eğitimin ikili bir rol üstlendiğinin ve dolayısıyla bir çelişki ve çatışma alanı olduğunun en önemli göstergesidir. Eğitimin doğasında bulunan bu çift kutupluluk, onun insanı şeyleştirilen yanı sıra bir kenara bırakıldığında özgürleşme ve de özgürleştirme aracı olarak kullanılabilmesi anlamına gelir.

²⁷Hasan Çelikkaya, "Eğitimin Anlamları ve Farklı Açılardan Görünüşü," *M. Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, Sayı:3, 1991, 77.

²⁸Mehmet Barış Albayrak, "Kaynaştırma Eğitimi ve Eleştirel Pedagojinin Eleştirisi," *Alternatif Eğitim Dergisi*, 2019, 134.

Eğitim, bireyi belirlenmişliği içinde kendisini anlama ve anlamlandırmasını sağlayarak bizzat yaşamın aktif bir öznesi haline getirme potansiyeline sahiptir. Ancak insanlık tarihi söz konusu olduğunda yaşanan örnekler göstermektedir ki eğitimin özgürleştirici bir araç olabileceği önermesi hep teoride kaldığı sürece anlamlı olmuş, pratik yaşam içinde hiçbir karşılık bulamamıştır. Çeşitli paradigmalarda aksi iddia edilse de eğitim antik dönemlerden itibaren hep bir sömürü ve baskı aracı, sistemin devamını sağlayan bir yeniden üretim mekanizması ya da özgür, eşit ve adil olmayan bir düzenin temel dayanağı olarak kullanılmıştır. Bu noktadan hareket edildiğinde eğitim ve özgürlük arasında doğrudan bir ilişkinin kurulabileceği söz konusu olsa da eğitimin özgürleşmeye hizmet edip etmeyeceği kimlerin elinde hangi amaç ve koşullara uygun olarak şekillendirildiği ile yakından ilgilidir. Yani, eğitimin her tarihsel bağlamın kendi kabul ve ideolojileri üzerinden şekillenen politik bir yapı arz ettiği söylenebilir.

Eleştirel pedagoji özgün bir eğitim felsefesi olarak eğitimin bu niteliğini hem açıkça kabul eder hem de bu nitelik üzerinden eleştiriler yönelterek yeniden yapılandırılması gerektiğini savunur. Bireylerin toplumsal yapıları, iktidar ilişkilerini, baskıcı-hiyerarşik uygulamaları tanımalarını ve eleştirmelerini, toplumun özgürleşmesi için dönüştürücü eylemlerde bulunmasını ve dünyayı daha eşit ve insancıl bir dünya haline getirmesini amaçlar ve bunun için eğitimin yeniden yapılandırılması gerektiğini savunur. Eğitim, egemen sınıfı reddeden, eleştiri dilini etkinleştiren, çoğulculuğu, sosyal adaleti, eşitliği, dayanışmayı ve demokrasiyi geliştiren bir biçimde yeniden yapılandırılmalıdır.²⁹ Eleştirel pedagoji eğitim ve özgürlük arasında doğrudan bir ilişki kurar. İnsanların dünyayı değiştirme, dönüştürme ve yeniden inşa etme süreçlerinde aktif birer özne olarak yer alabilmelerini eğitim sayesinde özgürleşmelerine bağlar.

Eleştirel pedagoji, sorun analizi ve durum tespitini mükemmel bir şekilde yapar ve ortaya koyduğu çözüm önerileri ile bir yandan tahakkümü ortadan kaldırıp özgürleşme yolunu açacağına, diğer taraftan toplumsal eşitsizlik ve dengesizliği ortadan kaldırmak gerektiğine yönelik vurgusu ile adalet ve eşitliği tesis edilebileceğine inanır. Ancak ortaya koyduğu çözüm önerileri bu inancını ve amacını gerçekleştirmek için yeterli gibi gözükmemektedir. Her ne kadar eleştirel pedagoji teori ve pratik birlikteliğine özellikle vurgu yapmış olsa da teorik ve pratik süreçler birbirlerine paralel olarak gerçekleşmemiştir. Teoride çözüm sorunsuz bir şekilde ilerlerken gerçek yaşamda olanlar oldukça farklı bir seyir izlemektedir. Örneğin; eleştirel pedagoji okullardaki ekonomik eşitsizliklerden kaynaklanan sorunların hem öğrencilerin kişisel gelişimleri için engel olabileceği hem de toplumsal sınıflaşmaya sebep

²⁹Özlem Fakazlı, "Critical Pedagogy As a Teaching Approach To Education," 2708.

olabileceği düşüncesi ile bu durumun yaratacağı gerilimin ortadan kaldırılması gerektiğine vurgu yapar. Ancak yaygın kitlesel eğitim sistemi içinde sunulan burs, düşük ücretli yurtlarda kalma imkânı, bedava ders kitabı ya da çeşitli ders materyalinin dağıtılması gibi olanaklar gerilimi dengede tutmaya yetmiş, sistem ve statükonun lehine sonuçlar doğurmuştur.

İnsanları bilinçlendirmek sureti ile toplumu değiştirme ve dönüştürme çabası içinde olan eleştirel pedagoji genel olarak yoğun ilgi ve destek görse de kendisini ortaya koyuş biçimi ve çözüm önerilerinin yetersizliği dolayısıyla yoğun bir şekilde eleştirilebilir. Eleştirel pedagojiye yöneltilen en önemli eleştirilerden biri eleştirel pedagojinin sistemi makro düzeyde eleştirdiği ve gerçek yaşamdan hareket etmediği, gerçeklikten uzak ve ütopyik bir kimliğe sahip olduğudur.³⁰ Her ne kadar eleştirel pedagoji teori ve pratik arasında bir birlik arayışı misyonunu üstlenmiş olsa da pedagojik teoriler ve gerçek sınıf uygulamaları arasında uyumsuzluk vardır. Eleştirel pedagojiye göre teori ve pratik arasındaki ilişki önemlidir. Bu ilişki sayesinde teori pratiğe bilgi sağlarken, deneysel ve pratik bilgi bu teoriyi anlamak ve yorumlamak için bir araç olarak kullanılabilir. Ancak teori ve pratik arasındaki boşluk eleştirel pedagojinin vadettiği şekilde ortadan kalkmamıştır.³¹

Özellikle P. Freire'nin pedagojisi bu anlamda eleştirilerin hedefi olmuştur. Freire'nin *Ezilenlerin Pedagojisi* ve *Özgürlüğün Pedagojisi* isimli eserlerinde ortaya koymuş olduğu görüşleri oldukça soyut, iddialı ve çelişiktir. Onun eserlerinde sistemin içinde insandışılaşmış bir varlık olarak gösterilen insanın eleştirel/politik bir okuma gerçekleştirebilmesi istenir ancak bunun nasıl yapılacağı netleştirilmez. Eğitimin siyasal/politik bir süreç olduğu ve olması gerekliliğine vurgu yapılır ancak ezilenlerin özgürleştiğinde kendi ideolojilerini nasıl ve neye göre oluşturacakları tartışılmaz. Üstelik ezilenlerin içlerinde ezenleri barındıran bölünmüş bir yapıya sahip olduklarına ve ezilenin zaman zaman ezen olmayı özgürleşme olarak tanımladığına vurgu yapılmasına rağmen. Yine, özgürlük bir tarafta insanın yetkinleşme arayışının olmazsa olmaz bir koşulu olarak ifade edilirken bir yanda insanın aşmakta zorlandığı bir korku olarak değerlendirilir.

Özgürlüğün elde edilişi yalnızca, hayatın tehlikeye atılmasıyla olur hayatını ortaya koymamış bir birey, kuşkusuz bir kişi olarak tanınabilir; fakat o, bağımsız bir öz-bilinç olarak bu

³⁰McArthur, Jan, "Achieving Social Justice within and through Higher Education: The Challenge for Critical Pedagogy," *Teaching in Higher Education*, 15(5), 2010. doi: 10.1080/13562517.2010.491906, 499.

³¹Breunig, Mary, "Turning Experiential Education and Critical Pedagogy Theory into Praxis." *Journal of Experiential Education*, 28(2), 2005, 120-121.

tanımının gerçeğine erişemez.³²

Hegel'in *Tinin Görüngübilimi* eserinden aldığı bu kısa ifade sayesinde Freire, insanların özgürlük korkusu yaşadığı gerçeğini ifade eder ve bunun statükonun devamını sağlama ile karıştırılmaması gerektiğine vurgu yapar. Ona göre böyle yoğun bir korku yaşasa da insan bunun üstesinden gelebilmelidir.³³ Ancak yaşam içinde insanın böyle bir korkunun üstesinden gelmekten sessiz yığınlar içinde boğulmayı tercih ettiği açıktır. Ayrıca çoğunluk tarafından tercih edilecek olan hayatın tehlikeye atılmaması/güven içinde yaşama arzusu, düzcizgisel ve stabil olan bir sistem içinde mümkündür ki bu durum da statüko ya da sistemin devamını sağlamak ya da istemek ile ilgilidir. Bununla birlikte gerçekliğin eleştirel bir analizi, belirli bir eylem biçiminin imkânsız olduğunu ya da şu anda uygunsuz olduğunu ortaya çıkarabilir. Dolayısıyla düşünme yoluyla şu veya bu şekilde eylemin yanlışlığını anlayan insanlar, eylemde bulunmadıkları için suçlanamazlar.³⁴

Eleştirel pedagoji, insanların dünyayı değiştirip dönüştürecek ve yeniden kurabilecek aktif birer özne konumuna gelmelerinin ancak eğitimle mümkün olabileceğini ve bu sayede hem kendilerinin hem de öteki olanın özgürleşmesi yoluyla özgür bir dünyanın kurulabileceğini savunur. Oysa insanlar dünyayı değiştirme ve dönüştürmede zaten aktif birer öznelerdir ki bu durum Aydınlanma projesinin en önemli amaçlarından biridir. Aydınlanma'nın hakikatin özgürlüğe bilginin özgürleşime götüren yegâne yol olduğu gibi bir tezi var olmasına rağmen, Aydınlanma projesi eleştirel pedagojinin yorumuna göre eğitimin sorunsal bir hal almasına neden olan pek çok toplumsal, siyasal ve ekonomik gelişim ve değişimin sebebidir. Dolayısıyla Eleştirel pedagojinin altını çizmeye çalıştığı süreç ve kavramlar da aydınlanma projesinde olduğu gibi yine ezen-ezilen ilişkisini olumlar bir hal alabilirler. Nitekim Elizabeth Ellsworth'ün *Why Doesn't This Feel Empowering?: Working Through The Repressive Myths of Critical Pedagogy*³⁵ isimli çalışmasında belirttiği üzere eleştirel pedagoğlar geçerli bilgiyi üreten örtük güç ve dinamikleri yeteri kadar çözümleyememişlerdir. Dolayısıyla sınıfsal tahakküm ilişkileri geçmişte var olduğu gibi bugün ve bundan sonra da var olmaya devam edeceklerdir. Hatta Ellsworth eleştirel pedagojinin güçlenme, diyalog, öğrenci sesi ve eleştiri gibi

³²G. W. F. Hegel, *Tinin Görüngübilimi*, çeviren. Aziz Yardımlı, İstanbul: İdea Yayınları, 1986, 127.

³³P. Freire, *Ezilenlerin Pedagojisi*, 17.

³⁴D. Schugurensky, "The Legacy of Paulo Freire: A Critical Review of His Contributions," *Convergence*. Vol. 31 Issue 1/2, 1998, 6.

³⁵E. Ellsworth, "Why Doesn't This Feel Empowering?: Working Through The Repressive Myths of Critical Pedagogy," *Education Feminism: Classic and Contemporary Readings*, 59/3, 2013, 297-324.

temel pedagojik uygulamalarının egemenlik ilişkilerini devam ettiren baskıcı mitler olduğu kanaatindedir. Örneğin; öğrenci sesi, baskıcı eğitim ilişkilerinin yönlendiriciliği ve politik taahhüt arasında kalmış öğrencileri daha otonom ya da özerk kılmak için var olan bir müzakere olarak düşünülür. Ancak bir öğretmen öğrencilerini yönlendirmeksizin onları nasıl daha otonom ya da özerk bir hale getirebilir? Dolayısıyla bu yöntemi kullanan öğretmenlerin her zaman, mevcut durumla aynı fikirde olup olmadıklarına karar vermelerine izin vermek yerine, sınıfı statüko karşıtı bir konuma doğru yönlendirebilme riski oluşturabileceği açıktır. Ayrıca Breunig'e göre³⁶ bir öğrencinin sesi bir bilme biçimine karşılık gelirken başka bir öğrencinin bilme biçimi ile çatıştığında ya da çeliştiğinde hangisinin duyulacağı ya da dikkate alınacağı nasıl belirlenmelidir?

Eleştirel pedagoglar postmodernist bir tavırla ezilenlere ya da bastırılmış kültüre yönelik söylemlerin anlaşılması ve çözümlenmesinde bağlama vurgu yaparlar. Buna göre hem sosyal deneyimler hem de sosyal yaşam ile ilgili hakikat, doğruluk ve gerçeklik ölçütleri artık keşfedilecek bir şey olmaktan çıkıp inşa edilen bir şeye dönüştüğü için bilgi ve deneyim bağlama göre şekillenir. Yine her şeyin ölçüsü olan insan, nesnel ve kesin doğrular yerine yoruma dayalı olanı geçirir. Dolayısıyla anlam ve yorum çokluğu da herkesin aynı anda haklı olduğu ancak toplumsal antagonizmlerle dolu karmaşık bir düzeni beraberinde getirecektir. Ayrıca öznel deneyimin ön plana çıkarılıp, değişim ve dönüşümün bireysel zihinlerdeki bilinçlenme ile gerçekleşeceğine dair vurgusu toplumsal bilincin anlam ve önemini baltalamaktadır.

Eleştirel pedagojinin toplumsal dönüşüme ve marjinalleştirilmenin ya da baskının ortadan kaldırılmasına olan ilgisi, kesinlikle engelli insanların bir şekilde ezildikleri ya da marjinalleştirildiği ve okulların toplumsal koşullarının dönüştürülmesi gerektiği fikriyle tutarlı görünüyor. Bununla birlikte, eleştirel pedagoji özgürleştirici uygulamalarla ilgilenirken ve sınıftaki özgürlüğe değer verirken, teorik çerçeveleri içinde çeşitli yeteneklere sahip insanları tam olarak hesaba katmadığı dikkat çeker. Özellikle engelli insanlar ve kendilerini engelli olarak tanımlamayan çeşitli yeteneklere sahip insanlar. Ne yazık ki, eleştirel pedagoji konularını tanımladığında, farklı yeteneklere sahip insanlar genellikle söylemde yer almazlar ve onların yokluğu, eleştirel pedagojinin pratik çıkarımları için sorunlara neden olur. Bu sorunlardan biri özgürleştirici pedagoji nispeten benzer yeteneklere sahip öğrenciler için kavramsallaştırılırken, engelli öğrencileri veya farklı yeteneklere sahip öğrencileri pedagojik tabloya dahil etmektir. Bir diğeri önemli ölçüde farklı yeteneklere sahip öğrencilerin tam ve

³⁶Breunig, Mary, "Turning Experiential Education and Critical Pedagogy Theory into Praxis," 119.

aktif katılımcılar olduğu bir sınıf topluluğunda pedagojik bir özgürlük görüşü oluşturmaktır. Tamamen fiziksel bakıma ihtiyaç duyan, salyası akabilen, uzuvları kontrolsüz bir şekilde sarsılabilen veya çocuk bezi takabilen önemli fiziksel farklılıklara sahip öğrencileri içeren bir pedagoji inşa etmek ise bu sorunların en önemlisi ve en güç olanıdır. Görünüşe göre bu insanlar, eleştirel pedagojik söyleme dahil edilemeyecek kadar farklıdır.³⁷ Ayrıca sadece bu öğrencileri içeren bir pedagojinin yanında fiziksel koşulları yeterli olan binaların da inşa edilmeleri ya da mevcut okulların fiziksel koşullarının düzenlenmesi gerekmektedir. Nitekim mevcut okullar dikkate alındığında hemen hemen hiçbir okulun fiziksel koşullarının bu kaynaştırma eğitimleri için yeterli olamayacağı açık ve net olarak ortadadır. Dolayısıyla yalnızca pedagojik söyleme dahil etmek yeterli değildir. Bunun yanında gerekli fiziksel alt yapı ve donanımın da eksiksiz bir biçimde hazır edilmesi gerekmektedir.

Sonuç olarak, belki de eleştirel pedagojinin yapması gereken en önemli şey, ütopyik ve idealist iddialar ve teoriler sunmak yerine praksis içinde belli riskler yaratmayan pratik bir metodoloji önermek ve gerçek hayata yönelmektir.³⁸

326

Sonuç

Eğitim tarihsel bir bakış açısı ile ele alındığında onun daha çok tarihsel bağlamların kendi kültürel kabul ve ideolojileri üzerinden şekillenen politik bir yapıya dönüştüğü açıktır. Eleştirel pedagoji de eğitimin bu misyonunu açıkça kabul etse de insanların dünyayı değiştirip dönüştürecek ve yeniden kurabilecek aktif birer özne konumuna gelmelerinin ancak eğitimle mümkün olabileceğine inanır. Eleştirel pedagoji eğitimin politik bir amaca hizmet ettiğini unutmadan diyalogik ve sevgiye dayalı bir yöntemi içeren eğitim sayesinde insanların, aktif özneler olarak hem kendilerinin hem de öteki olanın özgürleşmesini sağlayarak özgür bir dünya inşa edebileceğini savunur. Dolayısıyla eleştirel pedagojinin temel ilkeleri açısından eğitimin bir özgürleşme aracı olarak kullanılabileceği açıktır. Ancak insan ve onun yaşamı söz konusu olduğunda eleştirel pedagojinin iyi bir insan doğası inancıyla ortaya koymaya çalıştığı dünya düzeni ve bu düzenin yaratımı için öncelikle eğitimde reform yapmak önemli hatta zorunludur. Çünkü mevcut eğitim sistemlerinin daha iyi, hümanist, eşit, adil ve demokratik bir dünya yaratabilmesi mümkün gibi gözükmemektedir.

³⁷Susan Gabel, "Some Conceptual Problems With Critical Pedagogy," *Curriculum Inquiry*, Summer 2002, Vol. 32, No. 2, 191.

³⁸Özlem Fakazlı, "Critical Pedagogy As a Teaching Approach To Education," 2711.

Eğitim sayesinde insanda belirli bir bilinçlilik durumu yaratarak değişim ve dönüşüm temelinde eşitsizliğin, tahakkümün, adaletsizliğin, ezilmişliğin aşılabilmesi için düşünce ile eleştirel pedagoji şüphesiz ki dünyayı daha iyi bir yer haline getirme anlamında önemli bir etkiye sahip olmuştur. Buna rağmen bunu gerçekleştirebilmek için ortaya konulan çözüm önerilerinin teoride bir karşılığı olsa da pratikte belirli riskler taşıdığı ve uygulanabilirliğinin büyük tartışmalara sebep olduğu söylenebilir. Genel ifadelerle ezen ve ezilen arasında dengeli bir ilişki yaratmak amacı ile yola çıkan, ezilen için durumu özetleyen ve motivasyon unsurlarını sıralayan eleştirel pedagoji mevcut durumu düzeltmek için ezene nasıl motive etmesi gerektiğini tam olarak izah edememiştir. Bu anlamıyla soyut, gerçek yaşamdan uzak ve ütopyik olduğu gerekçesiyle eleştirilere maruz kalmıştır. Ayrıca bireylerin eleştirel düşünebilmeleri için gerekli olan farkındalığı sağlayacak, baskıcı koşullara karşı durabilmelerini ve toplumsal değişimi başlatabilmek için harekete geçmelerini mümkün kılacak gücü yaratacak özgürleştirici bir pedagojiye ihtiyaç olduğu noktasında eleştirel pedagoji özel ve önemli bir tespitte bulunmuştur. Ancak insanda yeni bir bilinçlilik durumu yaratma çabası ya da eğitimin yeniden içeriklendirilmesi düşüncesinin nasıl şekillendirileceği belirsizdir. Yani yeni bir eğitim teorisi, yeni hedefler ve yeni müfredatın özellikle göreliliğin mutlaklaştığı ve çoklu hakikat anlayışlarının hâkim olduğu bir dönemde neye ve kime göre belirleneceği net değildir. Eleştirel pedagoji eğitimin politik bir amaca hizmet ettiğini unutmadan diyalogik ve sevgiye dayalı bir yöntem ile eğitimin özgürleşmenin bir aracı haline gelebileceğine inansa da güç ve otoriteye dayalı kapitalist dünya düzeninde ezilmiş, itilip kakılmış, ötekileştirilmişlerin dışında bunu kimin isteyeceği (üstelik demokrasilerde hala çoğunluğun fikri esas ve önemli iken) sorusu hala cevaplanması gereken özel ve önemli bir sorudur. Toplumsal yapı içinde herkes için geçerli bir ortak payda yaratabilmek mümkün müdür?

Aslında bir başka önemli sorun da özgürleştirici bir pedagoji yaratmaktan ziyade özgür bir pedagoji yaratma arzusunun ve çabasının eleştirel pedagojinin gündeminde olmama sorunudur. Eleştirel pedagoji daha yolun başında zaten eğitimin politik bir amaca hizmet ettiğinin ve okulların Althusser'in deyimi ile devletin ideolojik bir aygıtı olduğunu kabul eder. Dolayısıyla asıl, önemli ve öncelikli olan eğitimi bu prangalarından kurtarmaya çabalamaktır. Bu nasıl mümkün olacaktır? Günümüzde daha çok öğrenci merkezli anlayışlar eğitim sisteminin temelinde olsa da bırakın liseleri üniversitelerde bile öğrencilerin özgürce fikirlerini belirtmeleri mümkün müdür? Eleştirel söylemde sıkça zikredilen bilinçlenme durumu böylesi koşullar altında imkân dahilinde olabilir mi? Tarihsel süreç içinde şüphesiz belirli bir evrim ile zaman zaman yeniden yapılsa da hep belli bir amaca hizmet ederek

var olan eğitim olgusu ne ve nasıl olacakta kendi zincirlerini kırıp insanları içinde buldukları durumu fark etme ya da iyileştirme, değiştirme veya yeniden yapılandırmaya katılacak kadar cesaretlendirecektir? Yıllarca öğrendiği ve en iyi uygulamalarını gerçekleştirdiği *öğrenilmiş çaresizlik* ile yaşamını sürdüren, kötude olsa yaşadığı konforu riske atmak istemeyen, değişimin gerekliliğini fark etse de yerinden kalkmaya erinen insana nasıl bir güç etki edecek te tüm korkularına rağmen harekete geçebilecek cesareti gösterebilecektir? sorularının yanıtı da açık ve net değildir.

Sonuç olarak 20. Yüzyıl düşün alanında önemli bir etki yaratmış özgürlük, eşitlik, adalet vurgusu ile büyük yankı uyandırmış eleştirel pedagojinin bazı eksikleri olduğunu kabul etmek gerekmektedir. Eleştiri noktasında arzu edilen, yıkıcı bir tavırla eleştirel pedagojiye ölümcül bir darbe indirmek değil eksiklerin fark edilmesini sağlamak ve bu sayede daha insani ve daha yaşanabilir bir dünya yaratmak arzusunu paylaşarak insanileşmeye hizmet etme çabasıdır.

KAYNAKÇA

- Albayrak, Mehmet Barış. "Kaynaştırma Eğitimi ve Eleştirel Pedagojinin Eleştirisi." *Alternatif Eğitim Dergisi*, (2019). 10: 133-38.
- Althusser, Louis. *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları*. İstanbul: İthaki. 2014.
- Aydın, Hasan. "Eleştirel Aklın Işığında Postmodernizm, Temel Dayanakları ve Eğitim Felsefesi." *Eğitimde Politika Analizleri ve Stratejik Araştırmalar Dergisi*. (2006). 1(1): 27-48.
- Bottomore, Tom. *Frankfurt Okulu ve Eleştirisi*. çev. Ümit. İstanbul: Say Yayınları. 2013
- Breunig, Mary. "Turning Experiential Education and Critical Pedagogy Theory into Praxis." *Journal of Experiential Education*. (2005). 28(2): 106-22. doi: 10.1177/105382590502800205.
- Burbules, N. and Berk, R. "Critical Thinking and Critical Pedagogy: Relations, Differences, and Limits." *Critical Theories in Education, New York, Routledge*. (1999). 45-65.
- Çelikkaya, Hasan. "Eğitimin Anlamları ve Farklı Açılardan Görünüşü." *M. Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*. (1991) 3: 73-85.
- Cevizci, Ahmet. *Eğitim Felsefesi*. İstanbul: Say Yayınları. 2011.
- Doyle, Tsarina. *Nietzsche on Epistemology and Metaphysics: The World in View*. Edinburgh University Press. 2019.
- Ellsworth, Elizabeth. "Why Doesn't This Feel Empowering?: Working Through The Repressive Myths of Critical Pedagogy." *Education Feminism: Classic and Contemporary Readings*. (2013). 59(3): 187-214. doi: 10.17763/haer.59.3.058342114k266250.
- Fakazlı, Özlem. "Critical Pedagogy As a Teaching Approach To Education: An Overview." *International Journal of Social Humanities Sciences Research (JSHSR)*. (2021). 8(76): 2704-13. doi: 10.26450/jshsr.2734.
- Freire, Paulo. *Ezilenlerin Pedagojisi*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları. 1991.
- Freire, Paulo. *Pedagogy Of The Heart*. New York: The Continuum Publishing Company. 2000.
- Freire, Paulo, and Donald Macedo. *Okuryazarlık Sözcükleri ve Dünyayı Okuma*. Ankara: İmge Kitabevi. 1998.
- Gabel, Susan. "Some Conceptual Problems With Critical Pedagogy." *Curriculum*

ELEŞTİREL PEDAGOJİYE YÖNELİK ELEŞTİREL BİR OKUMA: EĞİTİM BİR ÖZGÜRLEŞME
ARACI OLABİLİR Mİ?
A CRITICAL READING OF CRITICAL PEDAGOGY: CAN EDUCATION BE A MEANS FOR
EMANCIPATION?
Bahtinur MÖNGÜ

Inquiry. (2002). 32(2): 177–201. doi: 10.1111/1467-873X.00222.

Giroux, A. Henry. “Okuma-Yazma ve Siyasal Güçlenme Eğitbilimi.” P. 238 in
Okuryazarlık Sözcükleri ve Dünyayı Okuma. Ankara: İmge Kitabevi. 1998.

Hegel, G. W. F. *Tinin Görüngübilimi*. Çev. Aziz. İstanbul: İdea Yayınları. 1986.

Illich, Ivan. *Okulsuz Toplum*. Celal Öner. İstanbul: Odayayınları. 2006.

Kanpol, Barry. *Critical Pedagogy: An Introduction*, Bergin & Garvey, 1994.

Kesik, Fatma. “Eğitim Yönetiminde Çoğul Bir Ses: Eleştirel Kuram.” *Kalem
Uluslararası Eğitim ve İnsan Bilimleri Dergisi*. (2014). 4(2): 93–133. doi:
10.23863/kalem.2017.40.

Kincheloe, Joe L. *Knowledge and Critical Pedagogy: An Introduction*. Springer.
2008.

McArthur, Jan. “Achieving Social Justice within and through Higher Education:
The Challenge for Critical Pedagogy.” *Teaching in Higher Education*
(2010). 15(5): 493–504. doi: 10.1080/13562517.2010.491906.

Sarıtaş, Dönüş. *Modern Dünyanın Bunahmı Karşısında Radikal Bir Elestiri ve
Alternatif Çözümler: Ivan Llich*. İstanbul: Cinius Yayınları. 2018.

Schugurensky, Daniel. “The Legacy of Paulo Freire: A Critical Review of His
Contributions.” *Convergence*. (1998). 31(1/2): 1-13.

Yıldırım, Adem. *Paulo Freire ve Ivan Illich ' in Eğitim Anlayışı Üzerine*. Ankara: Anı
Yayıncılık. 2011.